

Dr Bogumil HRABAK

HERCEG-NOVI U DOBA BOSANSKOHERCEGOVAČKE VLASTI (1382 — 1482)

Kod najvećeg broja gradova teško je ustanoviti godinu rođenja naselja, jer većina gradova vuku poreklo iz davne prošlosti, a oni mlađi, čiju je pojavu lakše ustanoviti, ipak se ne vezuju za određenu godinu, nego su nastali u jednom višegodišnjem procesu. Herceg-Novi u tom pogledu predstavlja izuzetak: za njega sigurno znamo da mu »krštenicu« možemo označiti sa 1382. godinom.

Prvo stoleće njegovog postojanja vezuje se za vlast bosanskog kralja i vojvoda, odnosno Hercega današnje Hercegovine. S obzirom da je grad nastao i razvijao se u znaku borbe bosansko-hercegovačkog područja protiv dubrovačkog privrednog posredništva, mlado varoško naselje Novoga imalo je dosta burnu hroniku u tom periodu, te je predstavljalo predmet osvajačkih želja, ne samo susednog Dubrovnika nego i Mlečana. Pored svega toga, iz toga perioda prošlosti Hercegovog grada nije se sačuvala neka veća količina dokumenata. Ovde su korišćeni objavljeni i neobjavljeni arhivski zapisi Dubrovnika, Kotora i Venecije. Veze Herceg-Novog sa Aragoncima u Apuliji ne mogu se pratiti arhivskom dokumentacijom, jer je ona, na žalost, samo sasvim delimično sačuvana. Nešto beležaka o gradu na ulazu u Boku Kotorsku ima i u dubrovačkim letopisima.

I. PODIZANJE GRADA U SLOVENSKOJ ŽUPI DRAČEVICI

Privredno dosta snažna župa Dračevica predstavljala je gravitaciono središte za susedne oblasti dok su ove bile u srpskoj, odnosno kad su pripale bosanskoj vlasti. Poznati su pokušaji Dubrovčana da svome području priključe i Dračevicu, no ta težnja se mogla javiti tek pošto je grad sv. Vlaha ovladao Konavlima; do toga vremena Konavli su bili u senci lokalnog plemstva Dračevice, pre svega, porodice Puljka Volkaševića, čiji su neki članovi imali svojih zavisnih ljudi i u Trebinju. Grubača iz istoga roda, kralj Tvrtko I postavio je za svoga namesnika kad je iz Dračevice,

Konavala i Trebinja potisnuo Balšiće; Grubač je primio upravu i nad novoosnovanim gradom u Dračevici. Dračevičkoj vlasteli pripadala je i porodica nekog Dabižića (prvih decenija XV veka) i Medoševići, koji su bili iz Konavala i koji su prešli u susednu župu kad je Sandalj Hranić prodao svoj deo Konavoske župe Dubrovčanima.¹

Pored vlastele, pre osnivanja Herceg-Novog, bilo je u Dračevici poslovnih ljudi koji su se povezivali sa Dubrovnikom i Kotorom.² Dračevica nije doživela zapostavljanje osnivanjem Herceg-Novog, nego je i dalje samostalno nastupala. Dračevičani su naročito trgovali sa predstavnicima kotorskog patricijata, na primer sa Lukom Pautinovom.³ Siromašni seljaci Dračevice nalazili su rada kao mornari na kotorskim brodovima⁴ ili kao momci u dubrovačkom zanatstvu, ili još pre kao posluga. Ne bi se moglo zaključiti da se broj momaka, koji su odlazili na službu u Dubrovnik, smanjio osnivanjem gradskog središta u Novom, gdje je tražena radna snaga, jer je broj Dračevičana u dubrovačkoj privredi rastao sve do kraja XV veka.⁵

Ne bi se moglo zaključiti ni da je osnivanje Novoga došlo upravo kao posledica privrednog jačanja župe Dračevice. Razlozi za podizanje Novoga bili su privredno-politički, ali ne matične župe nego tadašnje bosanske države. Uostalom, središte Župe nije se nalazilo na mestu na kome je nikao naš grad, nego se verovatno nalazilo kod nekadašnjeg sela Dračevice, četiri kilometra od morske obale.⁶

Oslobođenje od dubrovačkog uvozno-izvoznog posredništva predstavljalo je glavni razlog za osnivanje današnjeg Herceg-Novog. Ta se potreba jače iskazala upravo posle feudalnog rasula u susednoj srpskoj carevini (od 1381) na čiji je račun Tvrtko I proširio međe bosanske države, a prilika se ukazala kad je 1378. zauzeo od Balšića Trebinje, Konavle i Dračevicu. Ulaz u Bokokotorski zaliv pokazao se kao najpovoljnije mesto za izgradnju luke i za podizanje vlastitog brodovlja. Karavanski putevi, istina nisu vodili ka kasnijem gradu, ali su se oni od Trebinja lako mogli svrnuti preko Vrsinja ka novom pristaništu.⁷

¹ M. J. Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela*, Beograd 1967, 75—6.

² Jedan primer: 13. juna 1379. dozvoljeno je nekom Ratku iz Dračevice da može izvesti manju količinu pšenice iz Dubrovnika (*Monumenta ragusina* IV, 219).

³ M. Zloković, *Slovenska župa Dračevica*, Boka I, Herceg-Novog 1969, 67.

⁴ R. Kovijanić, *Jedrenjaci kotorske luke 1441—45. g.*, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru* (u daljem tekstu: GPMK) IX (1960), 38—9.

⁵ O tome vidi: B. Hrabak, *Momci iz Hercegovine i Bosne u dubrovačkom zanatstvu, trgovini i pomorstvu u XIV, XV i XVI stoleću*, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* IX/1 (1973), 28—30 i dalje.

⁶ K. Jireček, *Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem veku*, *Zbornik Konstantina Jirečeka* I, Beograd 1959, 233.

⁷ U tome smislu: P. Kovačević, *Pomorstvo Herceg-Novog*, Boka I, Herceg-Novog 1969, 137—8.

Želeći da se oslobodi štetne dubrovačke intervencije u uvozno-izvoznom prometu, Tvrtko I je počeo da podiže i jedan drugi grad — Brštanik kod Počitelja. Mesto budućeg Herceg-Novog izabrano je, jer je bilo sklonjeno i štićeno jednim kanalom koji se mogao lako braniti, ali je ipak imalo pred sobom otvoreno more. Grad je sa oštrim hridinama mogao biti teško osvojiv. Pomenuta dva grada imala su zadatak da brane nova trgovačka središta na dva pravca izlaska Bosne na more. U Brštaniku je izgrađeno i brodogradilište. Bilo je započeto i kovanje novog tipa bosanskog novca. Bojeći se diverzija od dubrovačkog brodovlja, Tvrtko I je zatražio od Venecije upućivanje dve mletačke naoružane lađe u nove luke, ali je bio odbijen.⁸ Tako je Novi postao bosanska luka, ali bez bosanskih brodova. Tokom vremena, dok nisu izgrađeni vlastiti plovni objekti, kotorski brodovi su preuzeli najveći deo prometa u novoj bokeljskoj luci.⁹

U budućem gradu, na ulasku u Boku, stvari su se razvijale ubrzano. U prvoj polovini 1382. godine, nakon nekog vojevanja koje je primoravalo živalj iz tih krajeva da se sklanja na dubrovačko područje, a dubrovačku vladu da zabrani odlazak svojih podanika u oblast bosanske države, Tvrtko I je okončao rad na jednoj tvrđavi u samom zalivu kod pristupa u Boku Kotorsku. Gradnja je otpočela koncem maja, a septembra iste godine prve fortifikacije su već bile završene. Tvrtko je odmah zatim, rešio da se nedaleko od grada, u blizini rečice Sutorine, obrazuje trg soli, što bi doprinelo izrastanju novog privrednog centra. Prvih dana avgusta 1382. počele su da dolaze lađe sa solju.¹⁰

Dubrovnik, pogođen takvom Tvrtkovom privrednom politikom, odmah je reagovao, te je počeo da smeta dolaženju stranih brodova u Novi. Senat se naročito našao pogođen kad se čulo da Bosanci za novi grad nabavljaju so iz severne Dalmacije, što je značilo i formalno narušavanje povlašćenog dubrovačkog položaja u vrlo isplatom monopolu u prodaji soli. Izgleda da so sa jednog broda, koji je prispeo u novsku luku, nije mogla da se istovari, te je dubrovačko Veće umoljenih odlučilo da kupi tu so, primajući je po zadarskoj meri. Odmah je, u vezi s tim, poslato poslanstvo bosanskom kralju, ali i glasnici u Trogir, Split, Šibenik i Zadar. Dve nedelje kasnije senatori su odlučili da se zadrže dva zadarska broda, krcata solju, koji su plovili u Novi. Bosanskom kralju trebalo je pokazati da se prema poveljama ne bi mogla uspostaviti započeta prodaja soli u Novom. Četiri nedelje kasnije opet je prisilno otkupljena so od jedne zadarske lađe

---

⁸ V. Čorović, *Historija Bosne*, Beograd 1940, 312 i 334, 313.

⁹ P. Kovačević, n. n., 138—9.

¹⁰ V. Klaić, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, sv. II, Zagreb 1883, 262; S. Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, 148.

koja je imala zadatak da doplovi u novu luku Boke. U to vreme jedna dubrovačka galija kružila je na prostoru do Korčule, sprečavajući dovoz soli u Novi.¹¹

Pored poslanstva bosanskom kralju i u Srbiju, upućen je poklisar i Kotoranima da ih upozori da njihovo slanje soli u Sutorinu (kraj Novog) znače kršenje dubrovačkih povlastica i starih običaja.¹² Zamolili su i mađarsku kraljicu da onemogući izvoz soli i vina iz Hrvatske i Dalmacije u Novi. Očekujući primenu oružja, dubrovački »oci« su poslali mnogo ratnog materijala u Ston, naredivši svojim trgovcima na ušću Neretve da se povuku u Ston ili u Dubrovnik.¹³

Ova zbivanja, na izmaku 1382. godine, bila su uvod u stogodišnju političku historiju Novoga Grada.

Oko imena Herceg-Novog nepotrebno se insistiralo da se naselje prvobitno zvalo Grad Svetoga Stefana (po sv. Stefanu, pokrovitelju Nemanjića), a da je tek kasnije postalo uobičajeno ime *Novi Grad* ili prosto *Novi*. Svečevo ime pominje se tek u gradskoj povelji, izdatoj tek 2. decembra 1382, dok se još u prvoj polovini oktobra iste godine u Dubrovniku zna samo za *Novi Grad* (Castrum Novum), koji se naziv neće više menjati, bar u dubrovačkim službenim spisima.¹⁴

II. POLITIČKA ZBIVANJA KOJA SU UTICALA I NA NOVI, KOJI SU ŽELELE DA POSEDNU SVE SUSEDNE DRŽAVE

Bez obzira na zaoštrene odnose sa bosanskim dvorom zbog uspostave slanice u Novom, kad se sredinom marta 1391. čulo u Dubrovniku da je kralj Tvrtko I umro, dubrovačka vlada je ponudila svoje usluge zapovednicima tvrđave u Novom i u Konavlima, pošto se držalo da je prirodno očekivati da će ti gradovi biti ugroženi.¹ Od toga vremena pa do sredine 30-ih godina XV veka Herceg-Novu će ulaziti u sklop feudalne oblasti Sandalja Hranića, koji je u Hercegovini ustanovio vlast porodice Kosača.

Desetak godina kasnije, u novom obračunu s Bosancima, koje je trebalo onemogućiti da održavaju prekomorske veze (decembra 1403), jedna eskadra dubrovačkih ratnih brodova bila je poslata

---

¹¹ M. Dinić, Odluke veća Dubrovačke Republike, knj. I, Beograd 1951, 258, 265, 247, 255, 266; M. Gecić, Dubrovačka trgovina solju u XIV veku, Zbornik Filozofskog fakulteta III, Beograd 1955, 96.

¹² M. Dinić, Odluke veća, I, 301; I. Manken, Dubrovački patricijat u XIV veku, Beograd 1960, 249—50 i 280.

¹³ V. Čorović, Historija, 314.

¹⁴ K. Jireček, Istorija Srba, knj. I, Beograd 1952, 323.

¹ S. Ćirković, Istorija, 169—70.

prema Kotoru, sa zadatkom da ometa promet na bosanskoj obali u Boki Kotorskoj i da posedne Novi, ako može i uz saradnju sa Lušticanima.²

To što je zaželela mala dubrovačka, nastojala je i ostvarila, kudikamo moćnija, Mletačka Republika. Godine 1435. Venecija je bila započela pregovore da, milom ili silom, zagospodari Novim.³ U zbivanju oko mletačkog osvajanja Bara (1442), opet su izvršioci volje Krilatog Lava došli na um da bi se posle napada na Omiš i Drijevo mogla preduzeti neka akcija prema posjedima Stjepana Vukčića u Boki, tj. oko Novog.⁴

Sredinom pete decenije konstelacija snaga na Jadranu ponukala je Stjepana Vukčića da se obrati za pomoć aragonskom kralju Alfonsu, koji se, poslije pogibije kralja Vladislava, nosio mišlju da zadobije Ugarsku. Alfons se odazvao pozivu i 24 njegovih galija se u leto 1445. našlo pred Novim.⁵ Nasuprot Novom, preko zaliva, tj. u Luštici nalazili su se zastupnici srpskog despota, i to Vuk Biomužević i srpsko-pravoslavni zetski mitropolit.⁶

U ratu koji je nastao između grada sv. Vlaha i Stjepana Vukčića oko Konavala (1451 — 54) Novi je bio u središtu pažnje. U tom ratu Dubrovčani su se trudili da se domognu Novog i Trebinja, iako su na samom početku vojevanja doživeli poraz (kod Tulabe, 1. jula 1451). Zahtev u tom smislu ušao je u ugovoru o savezu i sa despotom i sa bosanskim kraljem. Dubrovčani su uspeli da zaposednu Vrsinje, te da preseku vezu između Trebinja i Novog, što će kasnije predstavljati ozbiljnu smetnju za trgovinski rast Herceg-Novog. Stjepan Vukčić se obratio za pomoć kralju Alfonsu i ovaj je dao nalog svojim predstavnicima vlasti u Apuliji da Stjepanu dozvole slobodnu kupovinu životnih namirnica bez plaćanja carina, i to za vrednost do 2.000 dukata, kad god se Stjepan bude nalazio u Novom. Marta 1453, međutim, u Herceg-Novom otpočeli su mirovni pregovori koji su se odužili zbog uzajamnog nepoverenja.⁷ U mirovnom

---

² J. Gelcich — L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusinae cum regno Hungariae*, Budapest 1887, 143—50; V. Čorović, *Historija*, 382—3.

³ V. Čorović, *Historija*, 447. — Stoleće kasnije Herceg-Novim se nalazio u kategoriji poseda koje je trebalo ustupiti Mlecima kao njihovim bivšim posjedima odnosno stratezijskim tačkama na koje su opravdano polagali pravo (A. Theiner, *Veteramonumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, t. II, Zagreb 1875, 54).

⁴ S. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike IX*, Zagreb 1890, 170—1; V. Čorović, *Historija*, 466; S. Ćirković, *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Beograd 1964, 67.

⁵ K. Jireček, *Istorija Srba*, I, 370—1; V. Čorović, *Historija*, 473.

⁶ K. Jireček, *Istorija Srba*, I, 375.

⁷ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècles II*, Paris 1901, 449—51, 453—56, 459; K. Jireček, *Istorija Srba*, I, 379 i 380; K. Jireček, *Trgovački putevi*, Zbornik I, 235; K. Jireček, *Nastojanje starijih Dubrovčana oko raširenja granice*, Zbornik I, 312 i 313; V. Čorović, *Historija*, 496, 498, 499, 505, 506; I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd 1952, 119; S. Ćirković, *Istorija*, 301, 305.

ugovoru stanovnici Novog izjednačeni su sa ostalim Hercegovim podanicima, te im je dozvoljeno da dolaze i trguju u Dubrovniku; izuzetak su predstavljali samo dubrovački građani koji su pobjegli u Novi. Sve se vraćalo na stanje od pre rata, tako da je Herceg i prema Dubrovniku uspeo da obezbedi uslove za razvitak svog Novog Grada. Promet solju i posebne Hercegovе ekonomske mere u Novom uopšte nisu bile ni pomenute.⁸

Kad su (1465) Turci zauzeli veći deo Hercegovine, koja je gravitirala ka Dubrovniku i Herceg-Novom, nastala je opasnost i za Hercegov grad na ulasku u Boku. Sredinom septembra glas o toj opasnosti dopro je i do Venecije, te je Republika naredila da se iz Kotora najhitnije uputi na novsku obalu jedna od lađa stacioniranih u kotorskoj bazi, kako bi Novi uzela u zaštitu. Sam Herceg ponudio je Novi i druge svoje gradove kralju Matiji Korvinu, s tim da u zamenu dobije Zagreb i neke druge krajeve u Ugarskoj. Videći da se može desiti da Mađari dođu u Novi, Mlečani (krajem iste godine) ni od Hercega ni od kralja Matije nisu krili svoju želju da se dokopaju Novoga.⁹ Da efektivno pokaže svoje pravo u kraju oko Novoga, Matija Korvin je dubrovačkom monahu Aleksandru, svom povereniku u Dubrovniku, darovao izvesna imanja u donjoj Neretvi, Popovu, Trebinju ali i u Dračevici.¹⁰

Osetivši da se približava kraj i njemu i njegovoj državi, Herceg Stjepan je (februara 1466) ponudio Krilatom Lavu svoj deo Boke, tj. zapušten Risan i grad Novi sa tvrđavom i pristaništem; za ta dva grada trebalo je da primi ostrvo Drač i jednu kuću u Splitu ili kakvom drugom dalmatinskom gradu, kao i pravo stanovanja u Veneciji; ustupanje je trebalo da bude uslovno, tj. da se Herceg ponovo vrati u Boku ako bi se prilike popravile.¹¹ Od početnih pregovora o tome, međutim, nije se dalje otišlo.

Stjepan Vukčić je umro u Novom 22. maja 1466. Nasledio ga je mlađi sin Vlatko, s obzirom da je stariji Vladislav bio u sukobu s ocem, te je prišao Turcima a potom Mlečanima. Vlatko je najpre želeo da se osloni na napuljskog kralja Feranta, čija su dva poslanika stigla u Novi, pokazujući brigu ne samo za Hercegovog naslednika, nego i za Hercegovе gradove. O tome su Sinjoriju obavestili Hercegovа udovica Cecilija i kotorski knez, te su senatori u Veneciji odmah (16. avgusta) zamolili napuljskog poslanika u gradu na lagunama da upozna svog kralja s okolnošću da je Novi uvek uživao mletačku zaštitu i da Sinjorija zahteva da kralj Ferant ne dira u Hercegovе gradove. Da potvrdi navode o svojoj zaštiti No-

---

⁸ St. Novaković, Zakonski spomenici, Beograd, 1912, 247—51; S. Ćirković, Istorija, 306.

⁹ V. Ćorović, Historija, 577, 580, 583.

¹⁰ K. Jireček, Istorija Srba, I, 396.

¹¹ S. Ljubić, Listine X, 349; V. Ćorović, Historija 583—4.

vog, mletački Senat je sledeće, 1467. godine, poslao Hercegu, koji se nalazio u krajnjoj nuždi, žita za njegove gradove i veću količinu soli sa Krfa za novski trg.¹²

Borbe Hercega Vlatka 1467. godine s Turcima bile su više čarke nego pravi rat. U tim okršajima njegovim ljudima je uspelo da zarobe vojvodu Ahmeta i da ga dovedu u Novi.¹³ Iscrpivši sve druge mogućnosti, Vlatko se 1469. pokorio sultanu Mehmedu II, koji mu je ostavio u posedu Novi, Risan i još dva druga grada.¹⁴ U proleće 1470. ponovo su u Novome vođeni neki pregovori između Vlatka i Turaka.¹⁵ Zanimljivo je da su za vreme opšte otimačine na dubrovačkim granicama (do 1471), zajedno s Turcima, u toj pohari učestvovali i neki pojedinci iz Pod-Novog.¹⁶ Nešto kasnije, u odlučnoj 1482. godini opet će se javiti na dubrovačkim međama ropci iz Herceg-Novog,¹⁷ koji su Hercegovcima omogućavali lak plen na račun Dubrovčana.

Proterivanjem iz Otranta Turaka, iskrcanih desantom i odmah po smrti sultana Mehmeda II, postavilo se pitanje turskog preuzimanja ostataka Hercegovine zemlje; tvrđava i luka Novoga mogle su predstavljati opasnost u slučaju zauzetosti novog sultana Bajazita na drugoj strani. Zauzeće grada na ulasku Boke bilo je povereno hercegovlačkom sandžak-begu Ajazu. On je u novembru 1481. opseo Novi, u čijoj gornjoj kuli se nalazilo 400 Ugara, a u donjoj, bliže obali bio je sam Herceg Vlatko. Obavešten o opsadi, napuljski kralj Ferant je uputio u pomoć dve galije i jednu lađu s hranom, a ugarski kralj još hiljadu Mađara i Hrvata. Grad je mogao izdržati dužu opsadu, ali je Herceg Vlatko (neposredno pre 14. decembra 1481) odustao od borbe. Kada se ugarsko pojačanje već nalazilo na domak Novoga, Vlatko je pristao, po sporazumu sa Ajaz-begom, da preda Turcima svoju kulu i da s porodicom pođe u Tursku. Donji grad je odmah poselo 2000 Turaka, a Ajaz je od Dubrovčana tražio i brodove za opsadu. Napuljske galije ispred Novog povukle su se sredinom januara. Borbe u Novom su završene 27. ili 28. januara 1482, kad je i gornja kula pala u ruke Turaka.¹⁸

¹² I. Božić, Mlečani prema naslednicima hercega Stevana, Zbornik Filozofskog fakulteta VI—2, Beograd 1962, 114 i 117.

¹³ V. Čorović, Historija, 589.

¹⁴ Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I—1, Beograd, 1934, 275—77; V. Čorović, Historija, 591—2.

¹⁵ I. Božić, Dubrovnik i Turska, 183.

¹⁶ Historijski arhiv u Dubrovniku (u daljem tekstu: HAD), Lam. for. XLII, 253' od 3. III 1471, žalba Ljubne Radovanove iz Smokovjenaca (Župa) protiv Matka Milatkovića. — O toj pohari vidi: B. Hrabak, Hajdučija Hercegovaca (1465—1530), Oslobodilački pokreti jugoslovenskih naroda od XVI do početka prvog svetskog rata, Beograd 1976, 12—15.

¹⁷ I. Božić, Hercegovlački sandžak-beg Ajaz, Zbornik Filozofskog fakulteta I, Beograd 1948.

¹⁸ I. Božić, Dubrovnik i Turska, 213—15; J. Tadić, Nove vesti o padu Hercegovine pod tursku vlast, Zbornik Filozofskog fakulteta VI—2, Beograd 1962, 131, 134—37, 139.

III. NOVI U ŽIŽI PRIVREDNE POLITIKE BOSANSKIH KRALJEVA I HERCEGOVAČKIH MAGNATA

Privrednu politiku Tvrtka I o izgradnji luka na Jadranu, kako bi se bosanska država oslobodila uvozno-izvoznog posredništva Dubrovčana, nastavio je i Stjepan Vukčić — Kosača. Svojim direktnim povezivanjem sa Venecijom i Firencom, on je u Novom ubirao znatne carinske prihode koji bi, inače, otišli u džep Dubrovčana, kako kod izvoza balkanskih sirovina tako i kod dovoza tkanina i drugih izrađevina zapadnih zemalja. U istom smislu, čak da se oslobodi makaza cena između agrarnih i manufakturnih proizvoda, on je 1449. godine u Novom podigao radionicu za izradu tkanina. Takva politika dovela je do rata sa Dubrovačkom Republikom.¹ Rad na Vukčićevoj emancipaciji od Dubrovnika potvrđuju izričiti navodi o njegovoj nameri da se primoraju dubrovački trgovci da u njegovoj državi kupuju hranu i robu, odnosno da njegovi trgovci pred Dubrovnikom prodaju svoj espap, već saglasno carinskoj logici toga vremena. Crvac, vosak i druge skuplje artikle Herceg Stjepan želeo je da na monopolistički način sam izvozi u Veneciju, Firencu i drugde.²

Nastojanja da se ostvari ekonomska emancipacija nisu se pokazivala samo u Novom, nego i na ušću Neretve, i to ne samo u odnosu na Dubrovčane, nego i kad je reč o Mlečanima. Borbu protiv mletačke suprematije na donjoj Neretvi su čak energičnije vodili Dubrovčani. Kad je u pitanju Novi, Herceg Stjepan je vodio politiku suparništva prema Kotoru (koji se od 1420. godine nalazio u mletačkim rukama), nastavljajući Tvrtkovu politiku da se Novi razvije kao izvozno-uvozna luka.³ U jednom momentu (1439), kad se pokazalo da Dubrovčani uspešno sprovedu represalije na račun trgovinskog prometa novske luke, koja se nije pokazala onako kako je to Stjepan Vukčić želeo, i kad je bilo jasno da su dubrovačke pozicije u Drijevimama, na donjoj Neretvi, suviše uvrežene i jake, Stjepan je pokušao da se domogne Kotora i da od svog prokušanog dubro-

---

¹ K. Jireček, *Istorija Srba*, II (1952), 424. — U vezi s tim zanimljivo je gledište »Čak ni krupniji zahvati: Tvrtkovo zidanje Novog i otvaranje tržišta soli u ovom gradu; zatim, hercegovo podizanje radionice čohe i, još više, njegove korjenite mjere koje je poduzimao protiv Dubrovčana s ciljem da bez njihovog posredništva organizuje trgovinski promet, nisu imali trajnijih posljedica. Oni su samo izraz povremenih težnji za samostalnom ekonomskom politikom, koja se javlja u trenutno povoljnoj političkoj situaciji, te, kao takvi, ovi pokušaji nisu mogli postati protuteža dubrovačkom uticaju u bosanskoj privredi.« (D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 104—5).

² N. Iorga, *Notes et extraits* II, 473; K. Jireček, *Istorija Srba*, II, 424, nap. 2.

³ V. Foretić, *Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku*, *Dubrovačko pomorstvo*, Dubrovnik 1952, 161—2.

vačkog takmaca načini svoje glavno пристаниште.⁴ Pokušaj, kako se zna, nije uspeo, te se Herceg ponovo vratio Novom.

Mlečani su i 50-tih godina XV stoleća sprovodili svoju hegemoniju u Boki Kotorskoj: kotorski carinici sudskim putem su naplaćivali carinu stanovnicima Novoga na robu koja bi bila unesena u Novi i zaliv, pozivajući se na zakonske odredbe Kotora.⁵ Takva carinska blokada Novoga od strane Mlečana prirodno je izazivala otpor Novljana.

Iako je nova luka morala biti zaštićena tvrđavom, Novi pre 1482. godine bio je otvoren trgovački grad a znatno manje strateški fortifikaciono uporište.⁶ Teško je pretpostaviti da je Stjepan Vukčić sledio i navodnu carinsku politiku Tvrtka I, kojoj je bio cilj da oslobođanjem taksa i carina na dovezenu robu privuče strane privrednike.⁷ Kad je reč o izvoznim artiklima, Herceg je uspostavio svoj carinski sistem i nije se odricao velikih carinskih prihoda.

Sporeći se ne samo sa Dubrovčanima nego i sa Mlečanima u svojoj ekonomskoj politici, Stjepan Vukčić ne samo u spoljno-političkim nego i u privredno-političkim odnosima, upirao je svoj pogled na zemlje koje su za takvu njegovu ekonomsku politiku bile neutralne i nekonkurentne. On je unapređivao poslovne kontakte svojih podanika sa prijateljskom Apulijom. Dovož apulijskog ulja obavljan je kotorskim brodovima, kod kojih su kotorski carinici još lakše mogli da se pozivaju na carinske odredbe kotorskog Statuta.⁸ Novljani su opravdano težili da pojačaju svoje privredne dodire sa poluostrvom Lušticom, koje se prostiralo nasuprot njihovom gradu, odmah preko zaliva. Tu su oni napasali stada, prevozeći barkama Lušticana svoju stoku kad bi zapretila opasnost od Turaka.⁹ Bilo je Novljana koji su se sa svojim susjedima u Lušticu upuštali i u sitne pljačke putnika u Boki.¹⁰ Iako su kasnije mlinovi za žito i masline u Lušticu služili samo za domaće potrebe,¹¹ ipak se može pretpostaviti da su Novljani

⁴ V. Ćorović, *Historija*, 451.

⁵ Božidar Rupiće iz Novoga dovezao je u Novi i Boku ulja iz Budve, te je, na zahtev carinika Tripka Zaguri, 11. XII 1452. bio osuđen da plati 15 perpera i 7 groša carina (*Istorijski arhiv Kotora* — u daljem tekstu: IAK —, *Sudsko-notarski spisi* — u daljem tekstu: SN —, knj. XI, str. 1005).

⁶ I. Pušić, *Crteži galija u tvrđavi Kanli kuli u Herceg-Novome*, GPMK XIII (1965), 143.

⁷ U tom smislu vidi: M. Zloković, *Slovenska župa Dračevica*, 61—2.

⁸ I. Stjepčević — R. Kovijanić, *O pomorstvu Boke sredinom XV vijeka*, GPMK II (1953), 31.

⁹ IAK, SN XVI, 87 od 6. XII 1475 (spor oko naplate prevoznine od strane dvojice pomoraca Radiću iz Novog; spor je vođen u Kotoru).

¹⁰ Djunjo iz Ulcinja pojavio se na kotorskom sudu protiv zaostavštine pok. Alegreta iz Novog, koji je sa nekoliko Lušticana oteo u Boki neka Djunijeva dobra (IAK, SN, XI, 918 od 15. VI 1453).

¹¹ M. Crnić, *Iščekava još jedno zanimanje* — mlinarstvo, Boka IV, Herceg-Nowi 1972, 175.

u manjim količinama nabavljali brašno i ulje i na susjednom poluotoku. Tu su oni istupali kao ekonomsko jači partner i širili svoj uticaj.

Kad je reč o opštim tendencijama privrednog rada Novljana, jednu značajnu i zanimljivu okolnost ne treba prećutati. Za jednu novu varošku sredinu, u kojoj je delovalo novo, uglavnom doseljeno siromašno stanovništvo, pitanje obrtnog kapitala imalo je izuzetnu ulogu. Susjedni Dubrovnik od 80-tih godina XIV veka već se za ljude iz bližeg i daljeg zaleđa afirmisao kao kreditor sitnih poslovnih ljudi. Novljani, međutim, osim izuzetno, i to tek od 40-tih godina XV stoleća nisu se zaduživali u prvom komšiluku, mada su to činili kasnije, u vreme turske uprave.¹² Štaviše i Dračevićani su bili retki gosti kod dubrovačkih prodavaca — kreditora.¹³ Od 1447. do 1449. jedino se u tri navrata zadužio za robu Vukašin Milavčić iz Pod-Novog, rodnom iz Prače, na ukupnu vrednost od 62 dukata.¹⁴ U isto vreme ljudi iz Neretve, druge Hercegove zone alergične na opšte privredne odnose sa Dubrovnikom, bili su vrlo često gosti u gradu pod Srđem, uzimajući espap na kredit. Takvo poslovanje Neretvljana u Dubrovniku pokazuje sledeće godišnje iznose:¹⁵

Godina	Broj zaduženja	Iznos
1400.	3	769 dukata*
1401.	1	556 „ i 18 groša
1402.	4	806 „ „ 3 „
1405.	1	643 „ „ 8½ „
1419.	16	1711 „ „ 6 „
1420.	10	943 „ „ 27 „
1421.	12	865 „ „ 31 „
1426.	9	524 „ „ 24 „
1427.	14	893 „ „ 10 „
1428.	13	730 „ „ 3 „

¹² Vidi: HAD, Deb. not. LI, 62'; LII, 58'; LIII, 86; LIV, 34 i 106; LXIV, 53, 128, 148'; LXVII, 198 i dr.

¹³ HAD, Deb. not. XIII, 303; XV, 123.

¹⁴ HAD, Deb. not. XXIII, 17; XXIV, 162'.

¹⁵ Uzeti su u obzir samo domaći ljudi a ne i dubrovački naseljenici. Ukoliko je reč o dvojici dužnika od kojih je samo jedan iz Neretve, uzimana je cela suma zaduženja, jer nije poznat odnos među poslovnim partnerima. Perperi su pretvoreni u groševe (dinare), a zatim su preračunati u dukate, prema važećem kursu te godine. Zvezdica kod ukupne svote označava nepotpunost konačne cifre koja se nije mogla izračunati zbog delimične oštećenosti dokumenata. Godine nisu redom iskazane ne zato što tada nije bilo zaduživanja nego stoga što nema za mnoge godine sačuvanih knjiga iz serije Debita Notariae. Kod 1420. godine nije uključen iznos od 1018 dukata jednog poslovnog čoveka svakako iz Neretve, ali bez izričite oznake.

Godina	Broj zaduženja	Iznos
1429.	20	884 dukata i 26 groša
1430.	11	824 „ „ 16 „
1431.	13	738 „ „ 26 „
1432.	9	480 „ „ 32 „
1433.	2	178 „
1434.	6	273 „ „ 24 „
1435.	2	61 „
1436.	9	519 „ „ 26 „
1438.	5	299 „ „ 8 „
1439.	2	141 „ „ 19 „
1440.	1	12 „ „ 30 „
1441.	5	269 „ „ 32 „
1442.	4	222 „ „ 31 „
1444.	3	127 „
1445.	2	124 „
1447.	7	600 „ „ 20 „
1448.	2	47 „
1449.	4	147 „ „ 28 „
1450.	1	25 „
1452.	2	38 „
1453.	2	103 „
1454.	2	45 „
1457.	1	40 „

Razloge nepojavljivanja poslovnih ljudi u kreditnoj trgovini Dubrovnika teško je racionalno ustanoviti. Ne bi moglo da se primi da je postojala zabrana o takvom zaduženju u Novom. Možda je zbog okolnosti da je Novi bio neka vrsta prestonice Hercega uticala da je u mestu bilo više ljudi sa većim pokretnim imanjem i da su oni kreditirali poslovne ljude svoga naselja. Izgleda da su neki doseljenici u Novi dobijali i kredite od Hercega. U svakom slučaju, bilo je nešto češćeg zaduživanja Novljana u Kotoru (mada je kazna kamata sredinom XV veka u Kotoru 20%, a u Dubrovniku samo 10%).

U vođenju samostalne privredne politike i Tvrtku I i Stjepanu Vukčiću je mnogo smetalo što nisu imali svoje trgovačke flote. Postoji podatak da je još Tvrtko I kupio tri lađe u Veneciji, ali ta flotila očigledno nije bila dovoljna; sa posadom na tim brodovima

već je bilo lakše, jer su je dali pomorci iz susednih krajeva.¹⁶ Tu prazninu su obično popunjavali pomorci susednog Kotora. Samo u retkim situacijama Dubrovnik je pristajao (kao početkom 1474) da Kosačama ustupi brodski prostor za prevoz u Apuliju.¹⁷ Iz Apulije je, pored ulja, stizalo i žito.¹⁸ Na molbu Hercegovih poslanika, Sinjorija je 15. oktobra 1457. dozvolila da se hrana (izuzev soli) može iz svakog mesta mletačke države dovoziti u Novi.¹⁹ Taj dovoz takođe je ostvarivan mletačkim lađama. Na taj način je rešeno važno pitanje prehrane življa Novoga Grada.

IV. PRODAJA SOLI U HERCEG-NOVOM I TRVENJA S DUBROVČANIMA

Trgovina solju donosila je kralju, velmožama i gradskim komunama u srednjem veku velike prihode, te se mnogo pazilo na to da se spreči konkurencija otvaranjem novih trgova soli ili da se ne dozvoli konstrukcija novih solnih polja. Ograničenje broja trgova dobijalo je zakonsku snagu i pravo običaja posebnim ugovorima, zaključivanim između zainteresovanih strana. Tako je bilo i na delu jadranske obale od ušća Neretve do ušća Bojane, gde se samo na četiri mesta mogla prodavati so (Drijeva, Dubrovnik, Kotor, Sv. Srđ na Bojani). Uvođenjem prodaje soli u Novom, Tvrtko I je pogazio taj ugovor i time izazvao stoletnu borbu sa susednim Dubrovnikom. Želju Tvrtka I i Kosača da oslobode svoj uvoz i izvoz tuđeg posredništva Dubrovčani bi još mogli prežaliti, ali su u pitanju soli, koje je bilo vrlo konkretno pitanje i unosna stavka prihoda a ne načelno političko pitanje, odmah reagovali.

Već je rečeno da je posle izgradnje prvog utvrđenja u Novom otvoren Trg soli i da su već avgusta iste godine počele dolaziti lađe sa stranom solju. Kad je bio odbijen u nekom svom zahtjevu u Dubrovniku, Tvrtko I je otišao korak dalje, te je (posle 20. septembra 1382) zabranio svojim podanicima da so kupuju u Dubrovniku. Tek posle toga Tvrtko I je rešio da u Sutorini izgradi i solila, slana polja sa kojih bi se sakupljala so. Tek na veliko navaljivanje Dubrovčana da se poštuju izdate povelje, Tvrtko I je u listini koju je izdao Novom gradu (2. decembra 1382) ukinuo prodaju soli u Novom i dalju izgradnju solila. Tako je dobijeno moćno sredstvo da se Dubrovčani drže u škripcu.¹

¹⁶ G. Novak, Ratovi i bitke na Jadranskom moru, Pomorski zbornik I (jubilarni), 1962, 191.

¹⁷ V. Čorović, Historija, 599.

¹⁸ I. Božić, Dubrovnik i Turska 214.

¹⁹ Acta Albaniae veneta saeculorum XIV et XV, Josephi Valentini labore, t. XXIII, München 1976, pp. 273—4, № 6581.

¹ V. Čorović, Historija, 314—15. — Povelja od 2. decembra 1382: Lj. Stojanović, n. d., 83—5. — Na odluku je verovatno uticalo priključenje Drijeva Bosni: M. J. Dinić, Trg Drijeva i okolina u srednjem veku, Godišnjica Nikole Čupića XLVII, Beograd 1938, 125.

Dubrovčani su dobro znali da se Tvrtko I neće držati svoga pismenog obećanja, te su nastavljali akciju da se onemogući dovoz soli i vina iz Dalmacije u Novi Grad. Ugarska kraljica Marija, na njihovu molbu, zabranila je svojim podanicima u Dalmaciji i Hrvatskoj da dovoze so i vino pod Novi.² Posebni poklisari su (jula 1383) pošli u Zadar da porade da se zabrana dovoza soli i vina efektivno sprovede. Republiku je posebno pogađala Tvrtkova naredba kojom je vlasima — stočarima bilo zabranjeno da idu u Dubrovnik po so. U vezi s tim, kuriri s pismima su poslani ne samo bosanskom kralju nego i Tvrtkovom zapovedniku u Novom Grubaču, u vezi sa solju koja je jula 1383. istovarena u Novom i u Sutorini.³

U težnji da vodi samostalnu privrednu politiku, Sandalj je prodavao so u Sutorini i time je aktuelizirao stari spor sa Dubrovčanima. Da otupi oštricu sukoba, Sandalj je davao neka obećanja kojih se nije držao. Zato su ga (sredinom novembra 1397) Dubrovčani pismom podsećali na reč datu toga leta da se u Sutorini neće iskrcavati i prodavati so. Mada preduzeti koraci nisu odmah pokazali željeni rezultat, spor sa Sandaljem se polako stišao. Ipak, septembra 1411. Dubrovčani su molili Sandalja da kazni krivce koji su dopustili strancima da dovezenu so prodaju pod Novim.⁴

Za vreme Sandalja Hranića izgleda da je nađena nova formula za odnose između Novog i Dubrovnika o pitanju soli. Dubrovački analista J. P. Lukarević priča da je Sandalj dao u zakup dubrovačkoj vladi skalu i u Novom, gde su potom Dubrovčani slali velike količine soli.⁵ Biće da ni to rešenje nije bilo dugotrajno, jer je vojvoda Sandalj dobro spoznao svu korist solne carine, i to ne u svojim starim posedima (Novi, Neretva), nego dok je privremeno držao Kotor, ostvarujući prihod od 500 do 1000 dukata godišnje.⁶

S obzirom da se Herceg Stjepan odlučno vratio na Tvrtkovu politiku ekonomske emancipacije, Dubrovčani su opet, kao nekad, počeli da ometaju dovoz soli u Novi. Svojim žiteljima, pa čak i trgovcima iz zemalja aragonskog kralja koji su radili u Dubrovniku, dubrovačka opština je zabranjivala da snabdevaju solju Drijeva ili Novi, u kome je Herceg održavao svoj »kumerk«. Takvo ometanje Stjepan Vukčić nije zaboravio Dubrovniku. Na isti način, međutim, ponašala se i Venecija, koja je dovoz soli iz Apulije na istočnu jadransku obalu, a posebno u Novi i Drijevo, kvalifikovala kao krijumčarenje.⁷

² J. Radonić, Dubrovačka akta i povelje, knj. I, sv. 1, Beograd 1934, 118—9 (Budim, 11. IV 1383), 126—7 (8. V 1384).

³ M. J. Dinić, Odluke veća, I, 380, 334 i 338.

⁴ M. Gecić, Dubrovačka trgovina solju, 110.

⁵ G. P. Luccari, Copioso ristretto degli annali di Ragusa, Ragusa 1790, 140.

⁶ AAV XI (1971), p. 5, № 2502.

⁷ S. Ljubić, Listine X, 103, 121, 136—37, 335, 399—400; S. Ćirković, Herceg, 127; M. Spremić, Dubrovnik i Aragonci 1442—1495, Beograd 1971, 157, 24.

Kosača ne samo što je zabranio svojim podanicima da u Dubrovniku kupuju so, nego ni ljudima Ivaniša Pavlovića nije odobravao da u istom cilju prelaze preko njegove teritorije. U narušavanju stare prakse i ugovora o prodaji soli pošao je putem svoga strica Sandalja, te je ono malo soli, koje je skupljao sa slanih polja u Sutorini, delio posadama svojih gradova, a za ostalo snabdevanje ponudio je Dubrovčanima da preuzmu prodaju soli u Neretvi u zakup uz plaćanje 10.000 dukata zakupničke premije.⁸ Novi je, izgleda, u tom aranžmanu imao da bude zaobiđen.

Mletačka dokumentacija o Vukčićevoj prodaji soli u Novom takođe je rečita. Iako su Kotorani videli neloyalnu konkurenciju i u dovozu stranih vina, pšenice i ostalih žitarica, te mrsnih artikala iz oblasti preko mora (tj. Apulije), ipak im je za oko najviše zapinjao dovoz soli. Štaviše, i sami mletački podanici, lične koristi radi, donosili su u Novi žitarice i drugu hranu, na štetu mletačke državne kase. Na te tužbe Venecija je obavestila Kotor da je Stjepanu Vukčiću dozvolila dovoz u Novi hrane i druge robe, ne uključujući tu so; u tom smislu, glasio je odgovor Sinjorije, dat Hercegovim poklisarima 26. oktobra 1452. i 10. novembra 1453. Dukal od 12. novembra 1455. bio je nešto određeniji: Hercegovim podanicima iz Novoga dozvoljavano je da iz bilo kog mesta mletačkog dominija mogu izvesti pšenice, vina, mesa i ulja, plaćajući uobičajenu carinu u tim mestima; so je i toga puta bila izostavljena iz spiska liberalizovanog prometa. Dukalom od 2. juna 1457. izričito je strogo zabranjen izvoz soli iz Budve u Novi, navodno samo zbog štete koja se time čini carinskim prihodima. Godinu dana kasnije Novljani su označeni kao neprijatelji, čiji privredni rast treba ometati, i to, pre svega, zbog krijumčarenja soli koje se vršilo iz dana u dan i zbog toga što sprečavaju vlasima da svojim karavanima dolaze u Kotor, gde magacini soli ostaju bez mogućnosti prodaje. Novi je (jula 1458) primio krivicu što mletački majstori odlaze u Novi, gde rade na izgradnji solnih polja. I maja 1459. jedan dukal upućen Kotoru govorio je o šteti koja nastaje time što vlasli odlaze samo u Dubrovnik i Novi i tamo kupuju so, dok im kotorski trg ostaje po strani.⁹

Jedan zapis u arhivskoj zbirci »Senato da mar« pokazuje kako su vođeni pregovori sa poklisarima Hercegovim u Veneciji. Stjepan Vukčić je, najpre, tražio da mu se 600 dukata iz udela u carinskim prihodima Kotora, pošto mu se ne može dati u soli, isplati u Veneciji; u odgovoru mletački pregovarači naglasili su okolnost da karavani ne dolaze u Kotor da bi uzeli so. Izuzetno i ne držeći se starih odredaba, venecijanski senatori su se složili da se dozvoli

---

⁸ *Chronica ragusina Junii Restii item Joannis Gundulae, digessit Sp. Nodilo, MSHSM XXV, Zagreb 1903, 301 i 303 (1450).* — Vidi i: *Gelcich-Thal-lóczy, Diplomatum, 499 (14. IV 1451); M. Dinić, Drijeva, 136.*

⁹ *G. Čremošnik, Kotorski dukali i druge listine, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini XXXIII — XXXIV, Sarajevo 1922, 166, 171—2, 181, 182—3, 187—88.*

izvoz u Neretvu 2.000 modija soli koja bi se izvezla sa Paga po ceni od 10 dukata; Venecija se nije složila i s tim da dva broda tarentskog kneza mogu dovući soli u Novi; ta bi dva broda — po predlogu Hercega — sa zastavom sv. Marka, sprovela jedna mletačka galija. Pošto je u tom smislu već dala objašnjenja Hercegovom sinu Vlatku, rečeno bi da bi dejstvo galije protiv pomenuta dva broda predstavljalo održavanje postojećeg pravnog stanja.¹⁰

Nekoliko dokumenata iz iste arhivske serije iz 1462. godine ukazuju na praksu Novljana u pogledu dobavljanja soli. S proleća te godine u luci Drača zadržan je jedan brod krcat solju sa lažnim ispravama, što je upućivalo na jasni slučaj kontrabanda. Kako je so bila namenjena Novom, upravnici (gubernatores) Novoga su u svojoj luci jednom kotorskom plemiću i nekolicini trgovaca oduzeli robu, rekavši da to čine zbog postupaka sa brodom i solju u Draču. Žaleći se iste jeseni na kotorskog kneza, koji je uzaptio brod na kome je so pripadala Hercegu Stjepanu, Herceg je Sinjoriji obrazložio da o kupovini soli postoje uredne isprave iz mesta gde je so kupljena; dodao je da na osnovu naredbe koju je izdao svojim plemićima, vlasni ne kupuju so u Dubrovniku, nego jedino u Kotoru, Novom, Neretvi, u Splitu i u drugim mletačkim gradovima.¹¹

Tako su se Novljani na razne načine dovijali da dođu do jevtine soli, na kojoj bi ostvarili bogatu zaradu, prodajući je hercegovачkim stočarima. Nekad im je i sam Herceg prećutno dozvoljavao da se nezakonito ponašaju prema mletačkim carinskim odredbama. Svoj značaj solnog središta Novi je održao i po dolasku Turaka, primajući, štaviše, administraciju u naplati solne carine za celi primorski pojas od Risna do Neretve.

V. MANUFAKTURA VUNENIH TKANINA U NOVOM I DOVOZ VUNE I MATERIJALA ZA BOJENJE

Vunene i svilene tkanine različite izrade i različitog broja ткаčkih jedinica (širine) bile su najčešći artikali uvoznog-izvoznog trgovine i najbolje su održavale klasni karakter feudalnog društva. Potrošači uvoznih tkanina bili su ne samo feudalac i njegova porodica, sveštenstvo i vladajući dvor, nego i dosta široki slojevi grada, a u oblastima sa razvijenim robnonovčanom odnosima i imućniji elementi sela, razume se i zavisnog. Politika ekonomske emancipacije nije se mogla zamisliti bez manufakturnih radionica, bar nekih vrsta tkanina, koje bi se zatim nametale i drugim urbanim središtima, ponekad i razvijenim, jer je glavni elemenat za tržišno pro-

¹⁰ AAV XXIII, 272—5, № 6581 od 15. X 1457.

¹¹ AAV XXIV (1977), 449—50, № 7203 (31. VIII 1462); p. 482, № 7240 (13. XI 1462).

bijanje takvih tkanina bila njihova niža cena. Tim putem pošao je oko 1420. godine Dubrovnik a samo jedan ljudski radni vek kasnije i novi Hercegov grad na ulasku u Boku.

Pomenuta radionica bila je podignuta početkom 1449. jer o njoj su Kotorani obavestili Veneciju već aprila te godine (siguran podatak postoji već 3. marta te godine). Prostorije su bile izgrađene u podgrađu, gde je bilo tekuće slatke vode, svakako u delu varoši gde su se nalazili trgovački magacini. Ne samo Kotorani, nego i Dubrovčani su primali te novine s mnogo žuči. Fabrikacija čohe privukla je mnogo sveta sa strane. Otvaranje radionica treba smatrati posledicom Hercegovih direktnih veza sa Firencem, koje su bile konstatovane još 1446. godine.¹

Pomenuta tkačka radinost javila se u Novom upravo u vreme kad su se Mlečani trudili da suzbiju prodor dubrovačkih tkanina na tržištu. Kotorani, zabrinuti da razvitkom Novoga njihov grad ne izgubi svaki značaj u široj oblasti Boke, tražili su intervenciju metropole. Mlečani, već u ratu sa srpskim despotom oko Zetskog primorja, nisu želeli da sukob prošire na Hercega, te su se ograničili na savete Stjepanu Vukčiću da odustane od svojih nauma. Možda je preterano mišljenje da je Herceg, podižući manufakturu tkanina u Novom, to činio, »s planom da konkuriše razvijenom dubrovačkom suknarstvu«.²

Pola decenije posle pojave radionica u Novom, Kotorani su tražili od Sinjorije da i njima dozvoli da razviju tekstilnu radinost. Zahtev su ponovili i juna 1458. ukazujući na primer Dubrovnika i Novog i pozivajući se na Bosnu, Srbiju, Zetu i veliki deo Levanta kao na potencijalne kupce eventualnih njihovih tkanina. U svakom slučaju, razvitak Novog trebalo je zadržati ne samo zbog Trga soli nego i zbog tkačke veštine. Kad su se molbe Kotorana oko uvođenja manufakturne proizvodnje tkanina u njihovom gradu pokazale kao uzaludne, oni su tražili da se Sinjorija izjasni o uvozu stranog sukna, pre svega, dubrovačkog i novskog, na koje bi se plaćala carina od 10% vrednosti robe. Znači, Kotor je pokušao da bar kao trgovački posrednik, ako ne i kao proizvođač, vidi kakvu korist od tkačke produkcije u najbližem susedstvu. Grad sv. Tripuna tražio je da Sinjorija interveniše i u sporu s Ankonom, kako bi se moglo zarađivati i na jevtinijim tkaninama iz papskih Maraka. Taj zahtev ponovljen je i juna 1463. godine kako bi gradska komora imala

¹ S. Ljubić, *Listine IX*, 304, 311, 329; N. Iorga, *Notes et extraits II*, 436; K. Jireček, *Istorija Srba*, I, 431 i 378; G. Cremošnik, *Kotorski dukali*, 166—67; St. Stanojević, *Prva srpska fabrika*, *Iz naše prošlosti I*, Beograd 1934, 155—60; I. Božić, *Ekonomski i društveni razvitak Dubrovnika u XIV—XV veku*, *Istorijski glasnik* 1/1949; S. Ćirković, *Herceg*, 122—28; S. Ćirković (*Istorija*, 294) pretpostavlja da je inicijator tkačke manufakture u Novom bio Roberto iz Riminija.

² I. Božić, *Dubrovnik i Turska*, 115—6.

prihoda od njihove prodaje tim pre što je mletački Senat izrazio spremnost da se Kotoru učini kakva provizija u pogledu tkanina.³ Sinjorija se (28. septembra 1462) složila da Kotorani mogu kupovati dubrovačke i novske tkanine, plaćajući 10% carine na uvoz ili provoz; kod prodaje bi morali — u Dalmaciji i Albaniji — pokazati potvrdu o naplaćenju carini, pošto bi u suprotnom bili prinuđeni da plate kaznu od 200 dukata.⁴

Tkanine iz Novog zaista su se probijale na kotorsko pa, izuzetno, i na dubrovačko tržište. Pominju se trube tih tkanina od 40 i 60 tkačkih jedinica (žica osnove). Ove druge prodavane su po 12 dukata, što znači da su bili jevtiniji od dubrovačkih istog broja jedinica. U pristupačnijoj ceni nalazila se i njihova moć prodornosti. Kotorani su za te »peče« davalu vino (po 5 groša bačvu) i drugu robu, često u poslovnom trouglu, a ne u direktnoj razmeni.⁵ Jedna dubrovačka obveznica govori i o komadima od 70 i 50 tkačkih jedinica bojjenih rujem, farbovikom (in coloribus de guado). Ona je predviđala vraćanje svote od 191 dukata u novskim tkaninama koje bi bile isporučene verovniku bilo u Dubrovniku ili u Novom. Dužnici, jedan Dubrovčanin i njegov sin, su, zbog nemogućnosti da isplate dug, otišli Hercegu i zaposlili se u njegovoj manufakturi. Na osnovu dubrovačkih arhivskih podataka izlazi da je nova manufaktura sigurno radila do 1462. a pojedini dokumenti pominju ove tkanine još 1464. i 1465. godine.⁶

Ne samo Dubrovnik nego i Venecija ometali su proizvodnju vunjenih tkanina u Novom smetnjama u nabavci kvalitetnije vune iz Italije i drugih potrebnih sirovina. Dubrovački »oci« izdali su i naredbe koje su se ticale bojkota tkanina izrađenih u Hercegovom gradu.⁷ Dubrovačka vlada zatvarala je i kažnjavala svoje podanike koji bi dovozili vunu iz Abruci pod Novi.⁸ Ipak se dešavalo da su Dubrovčani naseljeni u Kotoru kupovali vunu od Kotorana.⁹ I 60-tih godina je mletačka Boka bila područje na kome su se Novljani najradije snabdevali kvalitetnijom uvoznom vunom. Prvog decembra 1461, naime, Sinjorija je odgovorila Hercegovom poslaniku da je saglasna da mletačke lađe, koje dolaze u Boku, prodaju vunu za potrebe Novog.¹⁰

³ G. Čremošnik, *Kotorski dukali*, 166—67, 182, 182—3, 197.

⁴ AAV XXIV, 465—6, № 7220 od 28. IX 1462.

⁵ IAK, SN, XI, 129 (7. IX 1458), 547 (13. VIII 1459).

⁶ I. Voje, *Sukno iz Hercegnovega*, *Zgodovinski časopis XIX—XX*, Ljubljana 1965—6, 181—5; I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjevjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo 1976, 101; S. Ćirković, *Herceg*, 127—8; D. Roller, *Dubrovačko zanatstvo u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1951, 35—6.

⁷ S. Ćirković, *Herceg*, 123, 128.

⁸ HAD, Cons. min. XIV, 189 od 19. I 1458; M. Spremić, *Dubrovnik i Aragonci 1442—1495*, Dubrovnik 1971, 24.

⁹ Maroje Orlačić je za 20 dukata kupio 3307 libara vune od Nikše Paltašića (IAK, SN, XI, 158 od 6. X 1453).

¹⁰ AAV XXIV, 333—6, № 7093.

U pogledu nabavke materijala za bojenje Dubrovčani su prema manufakturi uglavnom bili manje rigorozni, verovatno zato što je traženi materijal pokazivao najniži nivo bojadisarske veštine. Hercegu, koji je bio neposredni vlasnik tkačkih radionica, dubrovačko Veće umoljenih dozvolilo je (1456) da može kupiti znatnu količinu od deset miljara ruja (fabrovik, guado) i do dva miljara sapuna za ispiranje vune.¹¹ Herceg je u velikoj meri raspolagao crvcem (realgar), najskupljom tvari za bojenje, ali, kao ni Dubrovčani, njegovi majstori nisu znali da taj proizvod rudarstva pripreme kao boju.

Dubrovačkim senatorima bilo je poznato da u konkurentskom susednom gradu ima bojadisara njenih podanika. Najčešće među njima govori se o Matku Ratkoviću, kome je, kao dužniku, dvaput u toku 1460. godine davana dvomesečna propusnica da može doći u rodni grad i nagoditi se sa svojim verovnicima o načinu i uslovima otplate svojih dugova.¹² Taj mastilac, kao naseljenik Novoga, nabavljao je sirovine za svoj rad u Markama, kamo je jednom zemljaku slao novac; da ostvari svoja potraživanja od ovoga, Matko je imenovao u Kotoru svoga nećaka, takođe doseljenika u Novom, svojim punomoćnikom.¹³ Zanimljivo je da su Dubrovčani u sporu među sobom pravni lek tražili ne u svom zavičaju nego u mletačkom Kotoru, iako su u papskim Markama radije primali akte iz savezničkog Dubrovnika. Samostalno istupanje, pogotovo ne tako obimno i inicijativno, drugih vrsta zanatlija tekstilnog kompleksa iz Novoga nije zapaženo ni u Dubrovniku ni u Kotoru. Ta bi okolnost govorila da su farbari, kao najstručniji majstori u procesu proizvodnje uživali radnu i poslovnu autonomiju i da nisu bili u najamnom odnosu prema Hercegovom delovođi radionice, nego da su u vlastite zanatske radnje, pod određenim uslovima, verovatno sličnim onima u Dubrovniku, primali izrađene komade tkanina na bojenje.

Upravo kad se saznalo o postojanju i radu manufakture pod Novim, u Dubrovniku su donesene odredbe o zabrani tekstilnim zanatlijama da rade na strani. U uredbi od 18. marta 1449. (stav 11) naređivano je da Dubrovčani pa i stranci koji žive u Dubrovniku i bave se tkačkim zanatstvom, bilo samostalno ili preko kakve druge osobe kao preduzimača, ne smeju ubuduće da odlaze bilo u koje mesto sveta, osim u Italiju, gde bi obrađivali vunu; za prekršioce predviđana je kazna od četiri godine tamnice i pet godina oduzimanja prava na rad u Dubrovniku. Tačno godinu dana kasnije (17. marta 1450) Hercegovom predstavniku Petroju Ljutiću nije odobreno da za 20 dukata kupi stvari koje su potrebne za bojenje tkanina. Tada je određeno i to da se ne sme pustiti da se tkanine izrađene na istočnoj jadranskoj obali od Drača do Istre unose

¹¹ HAD, Cons. rog. XIV, 201.

¹² HAD, Cons. min. XI, 159', 161'.

¹³ IAK, SN, XI, 99 od 30. VI 1458.

u Dubrovnik da bi tu bile bojene i uopšte kao roba finalizirane i da bi im se udario proizvodni žig sv. Vlaha, tj. da bi se označile kao dubrovačka rukotvorina.¹⁴ Kao što se vidi, radionica u Novom u prvo vreme je upravo muku mučila sa bojenjem, najfinijom operacijom u fabricaciji tkanina, nemajući ni dovoljno kvalifikovanih majstora i sirovina za bojenje. Karakterističan je i pokušaj da se vlastiti proizvod poturi pod tuđim fabričkim znakom. Kasnije, od 1456. do 1460. godine, pomenute stroge odredbe nisu više primenjivane u Dubrovniku, jer su stvari dobile prave konture i uspostavljeni su i u proizvodnji i na tržištu realni odnosi.

Manufakturna izrada tkanina u Novom nije isključila promet tkanina u Hercegovoj oblasti. Sam Herceg kupovao je bolje tkanine na strani, ili tačnije te su tkanine donosili u Novi dubrovački trgovci, često po odluci same dubrovačke vlade, utvrđujući cene prema proceni vrednosti a ne prema tržišnim cenama.¹⁵

U svakom slučaju, ova bar 13-godišnja proizvodnja tkanina u Novom ne može se označiti kao kakav promašaj, kakvo mišljenje zastupaju neki naučnici.

VI. VAROŠKA ZANIMANJA STANOVNIŠTVA U NOVOME

Kao sasvim novo naselje, Novi je svoje prve stanovnike dobio od doseljenika koji su došli iz Boke i dubrovačkog područja, a kasnije i sa drugih strana. Imigracija se isplaćivala, jer su sticane veće građanske slobode a i unosnija zarada bila je obezbeđena. Novi trg i luka privukli su znatan broj poslovnih ljudi — trgovaca, pomoraca ali i zanatlija. Brodari i trgovci, naročito iz mletačke Dalmacije i Kotora, najpre su se privremeno, poslom, nalazili u Novom Gradu, ali treba pretpostaviti da su se neki tu kasnije i trajno naselili. Kada se naselje razvilo kao urbani centar, najviše su bili traženi majstori pojedinih zanata.¹

Doseljenikâ je bilo i iz užeg Hercegovog i uopšte hercegovačkog područja. Osobito sirotinja u vreme gladnih godina (na primer 1454. i 1455) pritiskala je ne samo Novi nego celu obalu od Krajine u Neretvi do Boke, tražeći od dubrovačke vlade da ih prebaci u Apuliju.² Ima nekoliko primera doseljenika iz Bosne,

¹⁴ Ispis u I kutiji prepisa Branimira Truhelke (HAD), br. 3 — »Ars lanæ — XV saec.«.

¹⁵ HAD, Cons. min. XIV, 81', od 12. II 1456.

¹ U tom smislu: Đ. Milović, Herceg-Novî kao pomorsko-trgovački grad, GPMK V, 13—4; T. K. Popović, Herceg-Novî, Istorijske beleške 1382—1797, Dubrovnik 1924, 15 i 16; M. Zloković, Slovenska župa Dračevica, 60, 61—2, 69.

² K. Jireček, Istorija Srba, I, 429—30; S. Ćirković, Herceg, 215, 219—20; M. Spremić, n. d., 200 i 291.

Srbije i Zete: Vukašin Milavčić iz Prače³, zlatarski majstor iz Novog Brda Andrija,⁴ Medoje Mrđenović iz Zete, specijalizovani trgovac — uvoznik vina.

Migraciona kretanja ipak su najviše bila povezana sa Kotorom, gde je i najveći broj sitnih poslova upućivao Novljane i gde su oni obično tražili i pravdu s poslovnim partnerima izvan svoga grada.⁵ Kotorani i drugi koji bi prešli u Novi obično bi se beležili u sudsko-notarske knjige Kotora u vezi s imenovanjem punomoćnika koji su imali zadatak da im posvršavaju kakve poslove, kao dužnici ili kod nalaženja arbitara u sporovima.⁶

Pored mornara, zanatlija i drugih naseljenika sa dubrovačke teritorije, bilo je pojedinih Dubrovčana u Novom koji su se bavili posebnom vrstom poslova. Takav je bio Benko Gojčinović koji se koristio dovozom proizvoda rudarstva u Hercegov grad, pa je u jednom slučaju (1459) prodao jednom Kotoraninu olovo za so,⁷ što se dugo vremena praktikovalo u njegovom rodnom Dubrovniku. Zbog utovara olova u Novom, u taj su grad dolazili i neki katalonski trgovci, na primer, jedan iz Tranija.⁸ U svakom slučaju, doba punog rascvata trgovine i uopšte privrednih aktivnosti treba vezati za pojavu sukunarstva, pa za vreme do pada Bosne pod osmanlijsku vlast, kad su za neko vreme karavani iz Bosne ređe silazili na more. Posle godine 1463. teže se nalaze primeri poslovanja Novljana u velikom trgovačkom i finansijskom susednom središtu Dubrovniku.⁹ Pred ulazak Turaka u Novi i Risan, kao i u slučaju Skadra, Meduna i Podgorice, jedan deo življa tih gradskih naselja je pobegao.¹⁰ Seoska sirotinja Dračevice pozitivnije je primila Turke, jer su je oni oslobodili feudalnih stega ranijeg vremena i dali joj mogućnost pljačke dubrovačkog i mletačkog područja.

Stanovništvo se nije kretalo samo u pravcu Novoga, nego i iz Novoga u Kotor. To posebno vredi za mornare, kojima mala

³ HAD, Deb. not. XXIV, 20 i 162' (1448—9).

⁴ HAD, Lam. for. XLVII, 60' i 65 (1470).

⁵ IAK, SN, XI, 209 i 332—3 (1458—9); Stjepčević — Kovijanić, Hranici i Kosače u kotorskim spomenicima, Istorijski časopis V (1954—55), 318. — Vino je dovezio iz Kotora.

⁶ Neki primeri: IAK, SN, VI, 283 (Novljanin, kreditor Kotoranina), 685 (Novljanin dužnik, 1439); XI, 112 (kotorski arbitar Dubrovčaninu naseljenom u Novom, 1458); XIII, 337 (Novljanin dužnik, 1473); XIV, 50 (Kotoranin drvodelja u Novom, 1473); XVII, 205 (Kotoranin naseljen u Novom svakako i pre 1487, kad se izričito pominje); R. Kovijanić, Jedrenjaci kotorske luke 1461—1470, GPMK XV (1967), 35 (Ostoja Sirković, dužnik, 1469).

⁷ IAK, SN, XI, 454 (Kotoranin Radelja Novaković, četiri miljara olova po ceni od 16 miljar). O izvozu olova preko Novog vidi: Cirković, Herceg, 76.

⁸ B. Hrabak, Prošlost Pljevalja po dubrovačkim dokumentima do početka XVII stoleća, Istorijski zapisi 1—2/1955, 24.

⁹ Vidi, na primer, razrešnicu poslovanja Radosava Banića i njegovog sina od 2. maja 1480 (HAD, Div. canc. LXXX, 64—5).

¹⁰ Istorija Crne Gore, knj. III, t. 1, Titograd 1975, 504 (M. Vasić).

trgovinska flotila u Novom nije pružala dovoljno zarade. Ti mornari su bili po pravilu bivši širomašni seljaci iz Dračevica.¹¹

U Novome se lepo razvilo i zanatstvo, čije su usluge bile potrebne sve brojnijem varoškom stanovništvu. Sačuvani su podaci o dva kovača, rodom Kotorani, i o jednom majstoru okloparu iz Lastve.¹² Pored Lastvočca Vlaha Petrijevića, u Hercegovoj radionici za izradu oklopa (1451) bio je angažovan i Dubrovčanin Maroje Orlačić,¹³ verovatno kao dobavljač sirovina. Treba pretpostaviti da je uz radionicu za pravljenje oklopa postojala i kakva radionica za opravku brodova, jer je te popravke teško mogao preduzimati pojedinačni zanatlija. Poznat je Mileta marangun, rodom iz Kotora.¹⁴ Možda su u radionici oružja izrađivane i strele, jer je drvo za njihovu izradu iz Vrsinja (između Novog i Konavala) bilo dosta poznato te je čak i izvoženo.¹⁵ Viši standard života Hercegovog dvora i stanovnika Novoga pokazuje prisustvo zlatara; izričito se pominju Branko Stjepanov (1451) i Andrija iz Novoga Brda (1476); ovaj posljednji izgleda da je primao prečišćeni i iskovan plemeniti metal iz Dubrovnika.¹⁶

Budući zanatski majstori Novoga u znatnom su se broju školovali u susednom Dubrovniku. Za razliku od drugih hercegovačkih oblasti, iz Novoga i Dračevica dečaci nisu odlazili u pomenuti grad da bi obezbedili životnu egzistenciju, nego da stvarno ovladaju veštinama, te su se, slično kao mladići iz bosanskih rudarskih središta, vraćali po naukovanju u zavičaj, dok su njihovi hercegovački drugovi obično ostajali u gradu pod Srđem. Zbog mogućeg zaposlenja u Novom, Dračevičani su bili kao šegrti ređi u Dubrovniku od Trebinjaca i Popovljana, a u redovima posluge ih uopšte nije bilo. Zanimljivo je da ih ne nalazimo ni na lađama kao »male«, što znači da zanat pomoraca nisu izučavali u gradu u severnom susedstvu. Krajem XV i prvih godina XVI veka jedini šegrti sa strane kod dubrovačkih mastilaca bili su Dračevičani; to bi sve-

¹¹ IAK, SN, VI 291 i 401 (1438); I. Stjepčević — R. Kovijanić, O pomorstvu Boke sredinom XV vijeka, GPMK II (1953), 9 i 11 (poslovne veze Luke Pautina i Sandalja i dr.; R. Kovijanić, Jedrenjaci kotorske luke 1451—55. godine, GPMK XIII, 21 (tri Dračevičana) i XV (1967), 35.

¹² M. Zloković, Slovenska župa Dračevica, 69.

¹³ G. A. Škrivanić, Oružje u srednjovekovnoj Srbiji, Bosni i Dubrovniku, Beograd 1957, 172; C. Fisković, Dalmatinski majstori u srednjovjekovnoj Bosni, Radovi sa simpozijuma »Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura«, Zenica 1973, 178; S. Ćirković, Herceg, 124; Đ. Petrović, Uloga Dubrovnika u snabdevanju srednjovekovne Bosne oružjem (XIV—XV vek), »Srednjovekovna Bosna«, 72.

¹⁴ IAK, SN, XIV, 50 od 4. X 1473.

¹⁵ K. Jireček, Važnost Dubrovnika u trgovinskoj povijesti srednjega vijeka, Dubrovnik 1915, 36 i 85; D. Roller, n. d., 116.

¹⁶ IAK, SN, XI, 494 (punomoćnik Bartolomea Kontarinija u odnosu na Branka Račića iz Novoga); HAD, Lam. for. XLVII, 60', 65 (pokušao je da se čak i oružjem obračuna sa Dživojem Petrovićem, iskivačem zlata iz Dubrovnika).

dočilo da se još i tada taj zanat izuzetno cenio u Novome. Iz vremena turske uprave u Novome Dračevićani su veoma često u Dubrovniku izučavali obučarski zanat, a svakako ih je bilo i među ćurčijskim majstorima, jer su se tom zanatu vrlo naglašeno posvećivali svi Hercegovci. Kod brodograditelja i obrađivača metala ih u Dubrovniku nije bilo.¹⁷

Nema podataka o stalno naseljenim lekarima i apotekarima u mestu. Pored dubrovačkih lekara, u Novi je ponekad dolazio i kotorski lekar Georgije Span, rodom iz Lješa.¹⁸

Od zaposlenih koji nisu manuelno radili treba pomenuti pisara; pisar Simeon Mihailović iz Novoga radio je kasnije kao pisar kotorskog kneza Damjana Bolice (1391).¹⁹

Zanimljivo je pitanje o verskoj pripadnosti živilja Novoga i njegove okoline. Najstarije stanovništvo Sutorine, sudeći po imenu »Irina« koje se nalazilo u samom imenu lokaliteta, gajilo je kult grčke svetice,²⁰ te je svakako bilo pravoslavno. Kada se početkom zrelog srednjeg veka u Bosni i Srbiji javilo bogumilstvo kao ideološki izraz otpora feudalizaciji, njegovi tragovi su se mogli ustanoviti i u Boki i Dračevici.²¹ U samom gradu većina doseljenog stanovništva nesumnjivo je bila katoličke konfesije. Oni Hercegovci koji su dolazili sa Hercegom u Novi Grad bili su pravoslavni. Čini se da je Herceg Stjepan forsirao pravoslavlje. Dubrovčani su u znak prijateljstva 1474. godine izgradili Hercegu Vlatku crkvu u Novom.²²

VII. ORGANI VLASTI U NOVOME KAO PRESTONOM GRADU HRANIĆA I KOSAČA

Vojvoda Sandalj Hranić često je boravio u Novome, naročito zimi.¹ Sandaljeva udovica stalno je živela u primorskom gradu.² Stjepan Vukčić je redovno dolazio da zimu provede u svom

¹⁷ B. Hrabak, Momci iz Hercegovine, na više mesta.

¹⁸ Kovijanić — Stjepčević, Kulturni život staroga Kotora (XIV — XVIII vijek), Cetinje 1957, 8 i 24. — Sredinom XVI veka jedan Novljanin učio je u Dubrovniku apotekarski zanat i odmah je pokazao veliki uspeh u naukoivanju (B. Hrabak, Momci, 53).

¹⁹ R. Kovijanić, Kotorski kneževi u doba samostalnosti, Istorijski zapisi br. 1—2/1957, 143.

²⁰ K. Jireček, Hrišćanski elemenat u topografskoj nomenklaturi balkanskih naroda, Zbornik I, 478.

²¹ Šp. Kulišić, Tragovi bogumilstva u Boki Kotorskoj, Spomenik SAN CV (1951), 43.

²² C. Fisković, Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku, Zagreb 1947, 47.

¹ Objavljeni mletački dokumenti beleže njegovo prisustvo u Novom početkom maja 1405 (AAV III, 466 — 8, № 1121) i januara 1411 (AAV VI, 104—5, № 1627).

² S. Čirković, Herceg, 18 (1435).

gradu na ulasku u divnu Boku.³ Tu je on dočekaio svoje posljednje dane i smrt.⁴ Ženidba njegovog nasljednika Vlatka takođe je obavljena u istome gradu (1466).⁵ Vlatku je u Novi upućivano poslanstvo i 1469. godine.⁶

Dračevica i Novi nisu imali zajedničke nego posebne organe vlasti. Dračevicom, kao i drugim župama u Hercegovini, upravljali su župani. To je 1420. godine bio neki Stjepan. Sredinom XV veka, kao i u drugim lokalnim celinama Hercegovine, pominju se vojvoda, kao predstavnik vladara, i knez, kao predstavnik lokalne samouprave. U Dračevici su u to doba zabeleženi vojvoda Gojko Sladanović, knez Vuk i knez Vladoje Novaković.⁷ Župani su se, na primer, u Trebinju, održali sve do prvih godina turske vlasti. Treba pretpostaviti da je župan Dračevice (koji je svoje sedište verovatno prebacio u Novi) dočekaio nove gospodare Osmanlije. U XIV veku zapovednik tvrđave u župi zvao se Čefalija. Takav je, prime rice, postojao u susednim Konavlima (1371),⁸ a takav je sigurno egzistirao i u Dračevici, ako ne drugi a ono zapovednik tvrđave u Novome (1391).⁹

Nosioci lokalne vlasti u gradu i varoši Novome bili su knez (comes loci) i vojvoda, kao Hercegov namesnik.¹⁰ U prvim mesecima turske uprave u Novome se pominje knez Radoje Bogdanović; bio je to iskusan čovek, kome je Herceg Vlatko pre toga poveravao diplomatske misije.¹¹ Prema jednom mišljenju, s obzirom da je Novi od 1382. stvarno bio administrativni centar Dračevice, oba paralelna zvanja (knez župe i grada, vojvoda župe i grada), mogla je nositi ista ličnost.¹² Taj primamljiv zaključak ipak nema potvrde u dokumentaciji.

Knez varošskog naselja i župan izdavali su isprave i vodili su prepisku. Novi je imao svog »zakletog« gradskog notara. To bi značilo da je postojala i gradska kancelarija, čije knjige i akta

---

³ S. Ćirković, Herceg, 43 (1440), 57 (januara 1442), 96 (februara 1447), 112 (1449), 115 (februara 1450).

⁴ S. Ćirković, Istorija, 336; V. Ćorović, Historija, 585; Annales radusini anonymi item Nicolai de Radnina, digessit Sp. Nodilo, MSHSM XIV, Zagreb 1883, 68.

⁵ Annales ragusini anonymi, 68, 263 (Ragnina, 1467).

⁶ HAD, Cons. rog. XX, 114, 114', 116', 117, 117', 118, 120, 122', 123', 124, 124', 133', 130', 175'.

⁷ M. J. Dinić, Humsko-trebinjska vlastela, 75—6; HAD, Cons. rog. XI, 2' od 16. VIII 1448 (knez Vladoje); S. Ćirković, Herceg, 110, 111. — Knez Dračevice: HAD, Cons. rog. XII, 87 (1451).

⁸ Monumenta ragusina IV, 124—5.

⁹ S. Ćirković, Istorija, 169—70.

¹⁰ HAD, Cons. rog. XVI, 112', od 5. III 1460.

¹¹ HAD, Cons. rog. XXIV, 94' od 25. VII 1482; I. Božić, Dubrovnik i Turska, 207.

¹² M. Zloković, Slovenska župa Dračevica, 70.

nam, na žalost, nisu sačuvani.¹³ Treba pretpostaviti da su postojali i časnici kao i u drugim primorskim gradovima — sudije, auditor, kastelan i članovi kakvog tela (veća) kao kolektivnog upravljača grada i klasnog predstavnika najjačih rodova u mestu.¹⁴ Ovim gradskim funkcionerima treba pridati zapovednika flote (nekoliko brigantina koji su obavljali i poštansku službu, četiri galije), koji je verovatno bio u isto vreme i starešina pomorske baze, tj. lučki kapetan.¹⁵ Rukovodiocima u gradu treba pribrojati i delovođu tkačnice i zakupnika carinarnice.

Pored pomenutih i pored vlastele sa Hercegovog dvora ili i iz Dračevice u red starešina treba staviti i verske poglavare — pravoslavnog mitropolita i bogumilskog »gosta«. U vreme smene vlasti 1466. godine (i kao svedoci pri pisanju zaveštanja Hercega Stjepana) to su bili mitropolit David i poznati gost Radin.¹⁶ Mitropolit David napustio je Novi 1470. godine.¹⁷

*

* *

Tako se u stalnoj borbi za ekonomsku samostalnost i privredno izrastanje (izgradnjom solnog trga, manufakture tkanina i oružja, uvećanjem brodovlja, privlačenjem trgovačkih karavana i proširenjem pomorske trgovine, uspostavom pojedinih zanatskih radnji) razvijao i sam Novi, neminovno postavši svedok političkih odnosa cele feudalne države Hranića i Kosača naročito sa susednim Dubrovnikom i stalno prisutnom iako udaljenom Venecijom. U toku tačno jednog stoleća Herceg-Novi se razvio u pravi grad, čije su fortifikacije branile privredni rad njegovog varoškog živilja raznih profesija. Predstavljajući i upravno i crkveno središte, pa čak imajući i svoga sveca (čije su svetkovine bez sumnje doprinosile kulturnom i socijalnom zbližavanju različitih slojeva stanovništva), — Novi je ispunjavao sve uslove da se mogao smatrati gradom (civitas) u zapadnjačkom smislu reči. Takvih gradova, ako nisu bili isključivo katolički, jedva da je bilo u jadranskom basenu. Svojim stoletnim razvitkom Novi je obezbedio sve uslove da se pod novim gospodarima razvije i u važan vojno-pomorski punkt, dalje razvijajući i svoju trgovinsku komponentu.

¹³ S. Ćirković, Herceg, 1.

¹⁴ M. Zloković, Slovenska župa Dračevica, 70.

¹⁵ S. Ćirković, Herceg, 10—13; Zloković, Dračevica, 70—71 i 72.

¹⁶ HAD, Test. not. XIX, 164—4' od 29. V 1466; Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma I—2, 90—2.

¹⁷ Veljan Trpković, Pad Hercegovine, Beograd 1965, 73 (neobjavljeni rukopis doktorske disertacije).

Summary

HERCEG-NOVI DURING THE RULE OF BOSNIA-HERZEGOVINA (1382 — 1482)

Dr Bogumil HRABAK

Herceg-Novi was erected in 1382 by Bosnian King Tvrtko I in order to escape the commercial mediation of Dubrovnik. He also erected the town Brštanik on the Neretva with the same purpose. At once a salt market was opened near the fortress, salt fields were made to collect salt and a port was built to unload salt, wine, grain and other necessities.

Those political events which dealt with Herzegovina and Dubrovnik were reflected in Herceg-Novi. In particular because the sale of salt in Herceg-Novi became a cause of constant friction with Dubrovnik. Vojvoda (the governor) Sandalj Hranić and Herceg (the duke) Stefan Vukčić would temporarily accept the reasons of Dubrovnik and stop the sale of salt, but their permanent aim, was after all, the same as that of Tvrtko I. They were compromising by renting the rights for sale to the inhabitants of Dubrovnik, or by giving permission for it only to the foreigners, and so on. There were several attempts to take over Herceg-Novi by both the Venetians and Dubrovnik, and the king of Hungary, as well as the king of Aragon, tried to prevent their enemies to do so. The most suitable connections for Herceg-Novi were those with Apulia and Zeta. It is interesting that the inhabitants of Novi, mostly poor immigrants, rather purchased goods on credit in Kotor even under worse conditions, than in the neighbouring Dubrovnik; it is likely that people from herceg's court gave money on loan.

In the beginning of 1449 Herceg Stefan founded a woolcloth manufacture. Better sorts of wool were imported from Apulia and dyestuff from Ancona and Dubrovnik. Dyers were more independent than the other textile workers, and they were by origin mainly from Dubrovnik. The cloth from Herceg-Novi got through onto the market of Kotor and even Dubrovnik thanks to its lower price. This production continued up to 1462, or may be a year or so longer.

The first city inhabitants were prevailingly immigrants from Kotor and Dubrovnik, consequently Catholics. The future craftsmen of Herceg-Novi were educated in Dubrovnik. The sailors came from the poor village of Dračevica.

Herceg-Novi was the capital of the Hranić and Kosača families, where they stayed, in particular over the winter. Besides the chief of župa (county) Dračevica, župan, and the commander in chief of the fort called čefalija, there was knez (an elected local chief as a selfgoverning element) and vojvoda (the governor, as the representative of the sovereign). Church authorities were: the Orthodox metropolitan and the Bogomil »gost«. With its fortification, population of different professions, as a government and church centre, with even a saint patron St. Stefan, Herceg-Novi had all the attributes of a Westeuropean »civitas«.